

Artur Dariusz Kubacki

Pluricentryzm w niemiecko-polskich słownikach ogólnych i specjalistycznych

Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik nr 15,
33-46

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Artur Dariusz KUBACKI

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Pluricentryzm w niemiecko-polskich słownikach ogólnych i specjalistycznych

Abstract:

Pluricentrism in German-Polish General and Specialised Dictionaries

It is very important for every translator of specialised texts to be aware of the differences between German, Austrian and Swiss specialised vocabulary. Unfortunately, the terminological differences between the German standard and its variants of equal value used in Austria and German-speaking Switzerland are still not sufficiently reflected in many German-Polish general and specialised dictionaries. In the article, the author undertakes research to find out whether and in which German-Polish dictionaries the Austrian and Swiss variants of the German language have been taken into account with regard to legal and administrative vocabulary.

Wstęp

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie zjawiska pluricentryzmu/ policentryzmu¹ języka niemieckiego na tle leksykograficznym. Ze względu na ożywione kontakty gospodarcze w Europie coraz częściej przedmiotem tłumaczenia poświadczonych stają się teksty specjalistyczne pochodzące nie tylko z Niemiec, lecz także z Austrii i Szwajcarii. W przypadku nieznamości słownictwa z określonej dziedziny tłumacz przysięgły często sięga po dwujęzyczne słowniki specjalistyczne, zakładając, że używane poza RFN niemieckojęzyczne słownictwo specjalistyczne także powinno być tam uwzględnione. Poniżej odpowiemy na następujące pytania: co to jest pluricentryzm językowy i jakie wyływają z niego dezyderaty dla leksykografii, czy prowadzone są przez naukowców jakiegokolwiek badania leksykograficzne pod kątem odmian języka niemieckiego i wreszcie czy niemiecko-polskie słowniki ogólne i specjalistyczne zawierają słownictwo z innych krajów niemieckojęzycznych aniżeli Niemcy, a jeśli tak, to czy charakterystyczne dla tekstów przekładanych przez tłumaczy przysięgłych słownictwo z zakresu prawa i administracji jest skodyfikowane w rzeczonych słownikach bilingwalnych.

¹ Pluricentryzm/policentryzm (Plurizentrismus/Plurizentrität) jako przeciwieństwo monocentryzmu (Monozentrismus) to terminy nieodnotowane jeszcze w polskich słownikach językoznawczych, ale coraz częściej stosowane w nauce na określenie odmian narodowych danego języka. Terminy mono- i policentryzm wprowadził w 1984 r. M. Clyne (zob. A. Szulc 1999: 236–237).

1. Wprowadzenie do zjawiska pluricentryzmu

Jeszcze do końca lat 80. XX wieku język niemiecki uważano za język monocentryczny, tzn. taki, który posiada jeden standard. Był nim język używany w Niemczech (RFN i NRD) i obowiązywał jako wariant główny lub norma. Niemczyzna będąca językiem urzędowym Republiki Austrii, Konfederacji Szwajcarskiej, Księstwa Liechtensteinu, Wielkiego Księstwa Luksemburga i Królestwa Belgii, a także językiem regionalnym używanym w Trydencie i Tyrolu Południowym (Włochy) oraz w Alzacji i Lotaryngii (Francja) traktowana była jedynie jako wariant poboczny lub odchylenie od normy ogólnoniemieckiej (zob. A.D. Kubacki 2014: 158). A. Szulc (2005: 25) uważa, że język niemiecki, w przeciwieństwie do języka francuskiego czy angielskiego, od zawsze był językiem pluricentrycznym, co ma swoje uzasadnienie historyczne w krańcowo różnym przebiegu formowania się niemieckiego języka ponaddialektalnego od na przykład francuskiego czy angielskiego.

Pluricentryzm języka niemieckiego stał się dopiero w latach 90. obiektem zintensyfikowanych badań językoznawczych² (zob. E. Lang 2010: 197). Rozważania naukowe na ten temat podejmowali m.in. U. Ammon (1995, 1998, 2004) z Niemiec, W. Pollak (1994), R. Muhr (1991, 1997, 2003, 2012) oraz R. de Cillia (2006) z Austrii, a także germanista M. Clyne (1992, 1995) z Australii. W Polsce już od 1999 r. prowadzone są pogłębione badania na temat odmian narodowych języka niemieckiego jako zjawiska językowego w ogóle (A. Szulc 1999). Powstały też na ten temat drobne przyczynki autorstwa np. A. Dargiewicz (2004), S. Firyn (2010, 2012), A.D. Kubackiego (2011, 2014), K. Paluszek (2014a, 2014b) czy A. Radzik (2007, 2012), w których omawiane są różne aspekty językowe, dydaktyczne i translacyjne. Natomiast w odniesieniu do pluricentryzmu badanego w kontekście języków specjalistycznych można znaleźć zaledwie kilka pozycji, np. prace M.M. Glauningera i M.H. Grafa (2009, 2010) poświęcone aspektom dialektalnym i słownictwu żargonowemu w Austrii i Szwajcarii na przykładzie języka sportowego (piłka nożna). Wciąż natomiast brakuje systematycznych badań zjawiska pluricentryzmu w kontekście translatorycznym, a w szczególności pogłębionych analiz przekładoznawczych dla pary językowej niemiecki – polski w odniesieniu do języków specjalistycznych. Pewien wyjątek stanowią tu antologie dokumentów z różnych dziedzin życia Z. Krzysztoforskiej-Weisswasser (1994) i A.D. Kubackiego (2015) służące kształceniu umiejętności tłumaczenia określonych gatunków tekstowych. Dokumenty w antologiach zawierają oryginalną terminologię, frazeologię, składnię i styl używane na obszarze Republiki Austrii. Ich nieznamość może być przyczyną powstawania błędów w przekładzie (zob. A.D. Kubacki 2012: 2017). Na wyróżnienie zasługują także prace badawcze związane z Uniwersytetem Warszawskim austriackiego badacza R. Utrięgo (2010, 2012a, 2012b, 2013a, 2013b, 2014a, 2014b), który zajmuje się pluricentryzmem niemieczyny standardowej i specjalistycznej, prezentując liczne przykłady różnic w zakresie jej użycia w Austrii. Niestety, w przypadku pozostałych odmian języka niemieckiego (używanych w Szwajcarii, Liechtensteinie czy Luksemburgu) nadal istnieje luka, jeżeli chodzi o tego typu opracowania, i potrzeba jej wypełnienia.

² Dział językoznawstwa zajmujący się takimi badaniami to lingwistyka odmian narodowych danego języka (Varietätenlinguistik).

Konceptualizacja niemieczyny jako języka pluri-/policentrycznego obejmuje trzy równoważne jego odmiany³, zwane inaczej standardami lub wariantami języka (zob. R. de Cillia 2006: 51, M. Clyne 1995: 20). Mamy zatem odmianę niemiecką, austriacką i szwajcarską. Natomiast R. Muhr (1991: 73–74) wyróżnił cztery warianty języka, zwane także wariantami narodowymi (nationale Varianten) lub odmianami (Variäteten) języka, ze względu na istnienie czterech równoważnych centrów (państw). Muhr za odrębny wariant języka uznawał, oprócz niemieczyny w RFN, Austrii i Szwajcarii, niemiecznę w NRD. Różnice językowe niemieczyny używanej w Niemczech, Austrii i Szwajcarii – zresztą nie tylko odnoszące się do leksyki – określa się teraz odpowiednio terminami: teutonizmy, austriacyzmy i helwetyzmy (zob. S. Firyn 2012: 51–52).

Zgodnie z opisem języków pluricentrycznych U. Ammona (1995: 96–97) za język pluricentryczny należy uznać każdy język, który posiada kilka wariantów standardowych obowiązujących w różnych państwach, choć niekoniecznie muszą one mieć status języka urzędowego. Ponadto państwa mające „własny” standardowy wariant języka dysponują narzędziami normatywnymi w postaci słowników, zasad pisowni, wymowy czy gramatyki, czyli – inaczej mówiąc – posiadają tzw. kodeks lingwistyczny. W przypadku Austrii źródłem normatywnym jest *Österreichisches Wörterbuch* (2006), dla Niemiec jest to seria słowników Dudena, w tym obszerny *Deutsches Universalwörterbuch Duden* (2011), a dla niemieckojęzycznej Szwajcarii są to takie słowniki, jak np. *Unser Wortschatz*, *Schweizer Wörterbuch der deutschen Sprache* (I. Bigler 1987), *Schweizer Wörterbuch. So sagen wir in der Schweiz* (K. Meyer 2006).

Na uwagę zasługuje także koncepcja tzw. pełnych ośrodków (Vollzentren) i półośrodków językowych (Halbzentren) U. Ammona (1995: 96). Badacz wyróżnia trzy pełne ośrodki (centra) językowe oraz cztery półośrodki (półcentra) językowe. Pełne ośrodki językowe to Niemcy, Austria i niemieckojęzyczna Szwajcaria, posiadające kodeksy lingwistyczne dla używanego w nich standardu, które zostały opracowane przez specjalistów danego kraju niemieckojęzycznego, ale niekoniecznie w nim wydane. Półośrodki językowe to Liechtenstein, Luksemburg, Belgia Wschodnia oraz Tyrol Południowy, które nie posiadają takich kodeksów. Austriacka badaczka H. Markhardt (2006: 9) twierdzi nawet, iż norma języka ogólnego (Gesamtsprache) z reguły kształtowana jest przez pełne ośrodki językowe.

2. Pluricentryzm w badaniach leksykograficznych

W literaturze przedmiotu istnieje zaledwie kilka prac poświęconych problematyce pluricentryzmu z perspektywy badań leksykograficznych. Należą do nich m.in. rozprawa doktorska⁴ G. Rettiego (1999) oraz artykuły polskich badaczek, tj. S. Firyn (2010) oraz K. Paluszek (2014a, 2014b).

Pionierską pracę – szkoda że nieopublikowaną – stanowią cenne badania i wnioski G. Rettiego (1999) przedstawione w jego dysertacji doktorskiej pt. *Austriazismen in Wörterbüchern. Zum Binnen- und Außenkodex des Österreichischen Deutsch*. Przedmiot badania stanowiła – po pierwsze – leksyka austriackiej odmiany języka niemieckiego skodyfikowana w 38 wydaniach słownika austriackiego *Österreichisches Wörterbuch*

³ Definicje wariantu i odmiany języka można znaleźć u A. Szulca (1999: 21–22).

⁴ Praca jest dostępna pod adresem: <http://gregor.retti.info/docs/retti1999/> (1.08.2015).

oraz w czterech słownikach nieaustriackich⁵, a – po drugie – ankieta w zakresie frekwencji austriacyzmów w Austrii i Niemczech, ich znajomości i użycia przez Austriaków oraz Niemców, zwłaszcza 23 leksemów oznaczających kulinaria, które zamieszczono w tzw. Protokole Nr 10 do Traktatu Akcesyjnego Austrii (zob. A.D. Kubacki 2015: 19–20). G. Retti (1999: 341) stwierdził, że istnieją duże luki w kodyfikacji leksemów w słownikach nieaustriackich albo kodyfikacja ta jest chybiona. Spośród 12.000 leksemów austriackich tworzących jego bazę danych⁶ słownik *Deutsches Universalwörterbuch A–Z* Dudena z 1994 r. kodyfikuje zaledwie 2595 wyrazów, zaś *Deutsches Wörterbuch* Wahriga z 1997 r. tylko 908 wyrazów (G. Retti 1999: 252). Ponadto badania ankietowe G. Rettiego (1999: 334–336) wykazały, że Austriacy częściej używają rodzimego słownictwa kulinarnego niż Niemcy swoich odpowiedników dla niego. Wyjątek stanowi tu jedynie para wyrazów *Paradeiser – Tomate (pomidor)*. Na 23 wymienione w Protokole Nr 10 nazwy kulinariów tylko dwa austriacyzmy kulinarne, tj. *Hüferl (rumsztyk)* oraz *Nuß (skrzydło)*, są obywatelom Austrii mniej znane i rzadziej przez nich stosowane. Dla porównania ich ekwiwalenty niemieckie, czyli teutonizmy, tj. odpowiednio *Hüfte* i *Kugel*, są w jeszcze większym stopniu nieznane i nieużywane przez Niemców.

Przedmiotem analizy S. Firyn (2010: 51–64) była natomiast austriacka leksyka standardowa ze względu na frekwencję w trzech słownikach jednojęzycznych i dwóch wydaniach słownika dwujęzycznego⁷. Szukanymi leksemami byli fałszywi i częściowo fałszywi przyjaciele tłumacza (33 wyrazy) oraz specyficzne leksemu austriackie (100 wyrazów). Zakres tematyczny obejmował kulinaria, słownictwo urzędowe, administracyjne i instytucjonalne oraz leksemu dotyczące życia prywatnego. Badania ilościowe wykazały, że na 133 wyrazy badane słowniki kodyfikują niewiele austriacyzmów. Liczbowo wygląda to następująco: CH/K – 11, CH/K/B – 26, DUW – 63, GWDaF – 15 oraz HdG – 8.

Badania ilościowe przeprowadziła także K. Paluszek (2014a: 32–33; 2014b: 43–44). Za cel postawiła sobie odszukanie w słownikach bilingwalnych kilku terminów z zakresu prawa austriackiego, a także złożzeń z nimi, tj. *Exekution (egzekucja, postępowanie egzekucyjne)*, *Konsument (konsument)*, *Konsumentenschutz (ochrona konsumentów)*, *Rente (renta; Leistungen einer Unfallversicherung)*, *Pension (emerytura; Leistungen einer Pensionsversicherung)*. Ponadto przedmiotem badania było także odszukanie informacji w paratekstach słowników, którymi są np. uwagi wstępne, przedmowy lub wykazy skrótów, czy dany słownik uwzględni pochodzenie wyrazów, czy nie. Badanie objęło dziesięć polskich słowników prawniczych. Jak się okazało, jedynie w trzech na dziesięć

⁵ DUW = *Duden Universalwörterbuch* oraz słowniki Dudena; WdG = Klappenbach, R./ W. Steinitz (red.) (1964–1977): *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*; WdS = Drosdowski, G. (red.) (1977–1981): *DUDEN. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in sechs Bänden*; WDW = Wahrig. *Deutsches Wörterbuch* (1997).

⁶ Dokładny opis bazy danych G. Rettiego zob. rozdział 5.1 (G. Retti 1999: 277–279).

⁷ CH/K = Chodera, J./ S. Kubica (1966) i CH/K/B = Chodera, J./ S. Kubica/ A. Bzdęga (2003), *Handwörterbuch Deutsch-Polnisch und Polnisch-Deutsch*; DUW = *Duden Deutsches Universalwörterbuch* (2007); HdG = *Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache* (1984); GWDaF = *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (2010).

podano oznaczenie pochodzenia austriackiego⁸. W pozostałych słownikach terminy pochodzenia austriackiego nie zostały w ogóle uwzględnione albo też zostały uwzględnione bez wskazania na ich proveniencję austriacką. Co więcej, K. Paluszek (2014b: 45) stwierdziła, że niemieckojęzyczne wersje wszystkich badanych przez nią unijnych aktów prawnych zawierają wyłącznie terminy prawne pochodzące z obszaru RFN (zob. na przykład terminologia rozporządzenia WE nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21 kwietnia 2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych w wersji niemieckojęzycznej).

3. Pluricentryzm w niemiecko-polskich słownikach ogólnych i specjalistycznych

Przedmiotem moich badań było – podobnie jak u S. Firyn i K. Paluszek – odszukanie w słownikach bilingwalnych typowego dla dziedziny prawa i administracji słownictwa wysokofrekwencyjnego, które zaczerpnąłem z popularnych opracowań leksykograficznych w serii Dudena (2012, 2013) dotyczących odmiany austriackiej i szwajcarskiej, a także z monografii U. Ammona (1995)⁹. Badane leksemy specjalistyczne zostały uznane przez lingwistów – specjalistów zajmujących się badaniem wariantywności języka za austriacyzmy lub helwetyzmy. Pod względem ilościowym obejmowały: (1) język administracji i instytucji (Austria) – 58 wyrazów, (2) język prawniczy (Szwajcaria) – 165 wyrazów oraz listy austriacyzmów (95 wyrazów) i helwetyzmów (103 wyrazy) z zakresu administracji, prawa, zdrowia, szkoły i wojska sporządzone przez U. Ammona. Łącznie zbadano 421 leksemów, w tym 153 austriacyzmy i 268 helwetyzmów. W poniższych tabelach (tab. 1. – tab. 3.) zaprezentowano po kilka przykładów badanego słownictwa charakterystycznych dla ww. dziedzin życia.

Austriacyzm	Odpowiednik niemiecki	Odpowiednik polski
Abfertigung	Abfindung	odprawa (świadczenie pieniężne pracodawcy)
Behaltefrist	Zeitraum, in dem für bestimmte Arbeitnehmer/ Innen Kündigungsschutz gilt	okres ochronny (przed zwolnieniem)
Bezirksgericht	Amtsgericht	sąd pierwszej instancji (jak sąd rejonowy w Polsce)
Dirimierungsrecht	Recht einer Person, bei Stimmengleichheit eine Entscheidung zu treffen	instytucja głosu rozstrzygającego

⁸ Są to: Banaszak, B. (red.) (2005), *Rechts- und Wirtschaftswörterbuch. Band II deutsch-polnisch*; Skibicki, W. (1990), *Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache deutsch-polnisch*; Pospieszalski, K.M. et al. (1987), *Juristisches Wörterbuch Polnisch-Deutsch der polnischen Akademie der Wissenschaften*.

⁹ Ebner, J. (2013), *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch*, 4. völlig überarbeitete Auflage, Berlin etc.; Bickel, H./ Ch. Landolt (2012), *Schweizerhochdeutsch, Wörterbuch der Standardsprache in der deutschen Schweiz*, Berlin etc.; U. Ammon (1995), *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin etc.

Jus	Rechtswissenschaften	prawo (dziedzina)
Karenzurlaub	1. unbezahlter Urlaub 2. Mutterschaftsurlaub, Vaterschaftsurlaub	1. urlop bezpłatny 2. urlop macierzyński, urlop ojcowski
Konzipient	Rechtsanwaltsanwärter	aplikant
kuratieren	als Kurator/In betreuen	sprawować nadzór kuratorski
pragmatisieren	verbeamten	zatrudnić urzędnika na stałe
Schubhaft	Abschiebehaft	areszt deportacyjny

Tabela 1. Język administracji i instytucji – Austria (opracowanie własne)

Helwetyzm	Odpowiednik niemiecki	Odpowiednik polski
Abfallsackgebühr	Müllentsorgungsgebühr	opłata za odbiór śmieci
Arztzeugnis	ärztliches Attest	zaświadczenie lekarskie
Einzelunterschrift	Unterschrift einer einzel-vertretungsberechtigten Person	podpis osoby upoważnionej do samodzielnej reprezentacji
Friedensrichter	Laienrichter, Vermittler für Bagatellstreitigkeiten	sędzia polubowny, rozjemca (dosł. sędzia pokoju)
Handgelübde	Gelöbniß	przysięga, ślubowanie
Heimatschein	Bürgerrechtsausweis der Schweizer im Inland	potwierdzenie miejsca pochodzenia obywatela Szwajcarii przez kanton lub gminę
kumulieren	einen Kandidaten auf dem Wahlzettel doppelt aufführen	kumulacja głosu wyborczego
Landammann	Präsident der Kantonsregierung	szef/premier rządu kantonu, naczelnik/namiestnik krajowy
Obligationenrecht	Schuldrecht	prawo zobowiązań
Schuldbrief	Hypothekenbrief	zastawny list hipoteczny
wegbedingen	außer Kraft setzen	stracić moc/ważność
Zivilstand	Familienstand	stan cywilny

Tabela 2. Język prawniczy - Szwajcaria (opracowanie własne)

Kraj	Leksem	Odpowiednik niemiecki	Odpowiednik polski
AUSTRIA	einlangen	eintreffen	wpłynąć (dokumenty)
	Einvernahme	Vernehmung	przesłuchanie
	Kommassierung	Flurbereinigung	komasacja gruntów
	Maturant	Abiturient	maturzysta, abiturient
	Präsenzdienst	Grundwehrdienst	zasadnicza służba wojskowa
	Kinderbeihilfe	Kindergeld	zasiłek na dziecko
	Wachebeamter	Polizist	policjant
SZWAJCARIA	Abdankung	Trauerfeier	ceremonia żałobna
	Advokat	Rechtsanwalt	adwokat
	Begehren	Antrag	podanie
	Einsprache	Einspruch	sprzeciw (środek odwoławczy)
	Fahrausweis	Führerschein	prawo jazdy
	Kinderzulage	Kindergeld	zasiłek na dziecko
	Mittellehrer / Mittelschullehrer	Studienrat	etatowy nauczyciel szkoły średniej

Tabela 3. Listy austriacyzmów i helwetyzmów U. Ammona (opracowanie własne)

Powyższe leksemy były przedmiotem poszukiwań w czterech słownikach ogólnych i dziesięciu niemiecko-polskich słownikach prawniczych wymienionych w bibliografii na końcu artykułu¹⁰. Odpowiedniki niemieckie ustalono w oparciu o ekwiwalenty słownikowe P. Metzgera (2005), H. Markhardt (2006) i K. Meyera (2006). Odpowiedniki polskie zaczerpnięto ze słowników niemiecko-polskich wykorzystanych do niniejszego badania – o ile zostały tam skodyfikowane – albo są one propozycjami autora niniejszego artykułu.

Trzeba – podobnie jak K. Paluszek (2014a: 32) – zwrócić uwagę na to, że niektórzy autorzy bilingwalnych słowników prawniczych wskazują na ograniczenie terminologii do źródeł pochodzących ze zjednoczonych Niemiec lub jeszcze przed zjednoczeniem NRD i RFN. Zastrzeżenia te sformułowane są w przedmowach do słowników w sposób eksplicytny lub implicytny. I tak W. Skibicki (1990: 7) zastrzega, że jego słownik podaje przede wszystkim terminologię stosowaną w RFN i NRD, chociaż w wykazie skrótów wymienia stosowne oznaczenia dla austriacyzmów i helwetyzmów. Zespół redakcyjny słownika pod red. M. Kubalicy (1995) wskazuje na współpracę ze środowiskami uniwersyteckimi RFN. I. Kienzler (2000, 2004) wspomina w *Przedmowach* o postępującym natężeniu obrotu prawnego i handlowego pomiędzy Polską a krajami niemieckojęzycznymi (Niemcy, Austria, Szwajcaria, Liechtenstein), a także obrotu gospodarczego z UE, co stało się powodem opracowania przez nią słowników i – jak można domniemywać – uwzględnienia w nich austriacyzmów i helwetyzmów. Z kolei A. Kozieja-Dachterska (2006) w *Przedmowie* do swojego słownika mówi jedynie o znacznej intensyfikacji kontaktów gospodarczych z Niemcami i nie zamieszcza skrótów dla oznaczenia leksemów austriackich i szwajcarskich. Natomiast na okładce słownika pod red. B. Banaszaka (2005) podano, że uwzględnia on ponad 40.000 haseł z zakresu prawa i ekonomii z obszaru niemieckojęzycznego (Niemcy, Austria, Szwajcaria). W. Brzeziński (2004) pisze wprost w *Przedmowie*, że jego słownik powstał „na bazie oryginalnie niemieckojęzycznych źródeł, głównie ekonomicznych oraz prawniczych encyklopedii i leksykonów z Niemiec, Austrii i Szwajcarii”, a także w oparciu o kodeksy niemieckie, szwajcarskie i polskie. Z niewiadomych przyczyn nie wymienia kodeksów austriackich, które powinny być także uwzględnione podczas kodyfikacji terminów. A. Kilian (2002) w *Przedmowie* do pierwszego wydania swojego słownika odwołuje się tylko do RFN, wyrażając nadzieję, że jej słownik „przyczyni się do stale pogłębiającej się współpracy między Polską a RFN”. W trzecim wydaniu słownika A. Kilian wraz z A. Kilian (2014) zwracają uwagę na aktualizację słownika o słownictwo obecne w niemieckim systemie prawnym i gospodarczym, a także uwzględnienie prawa europejskiego i niemieckiej terminologii europejskiej. Jak piszą autorki tego najbardziej popularnego w Polsce słownika prawniczego, „dobór haseł został dokonany w oparciu o ustawodawstwo niemieckie i europejskie, jak również język praktyki”. Jedynie G. Köbler (2001) nie podaje w ogóle, skąd wyekscerpował terminy do swojego słownika.

Inaczej rzecz ma się ze słownikami ogólnymi, gdzie w przedmowach lub zasadach korzystania z nich zwraca się wprost uwagę na odróżnianie wariantów niemieckich od austriackich i szwajcarskich, a także ich odpowiednie oznaczanie za pomocą skrótów.

¹⁰ Autor niniejszego artykułu wyraża podziękowanie swoim magistrantom, studentom czwartego roku filologii germańskiej w Instytucie Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, za wydatną pomoc w odszukaniu leksemów austriackich i szwajcarskich w badanych słownikach.

Tak czyni wydawca najnowocześniejszego słownika niemiecko-polskiego PWN (2010) we wskazówkach, jak korzystać ze słownika. Także w *Przedmowie* do słownika J. Chodery/ S. Kubicy/ A. Bzdęgi (2003) eksplicytnie podkreślono uwzględnianie odrębności językowych Austrii oraz Szwajcarii i wprowadzono odpowiednie oznaczenia w wykazie skrótów. Podobnie autorzy pierwszego dwutomowego wydania *Wielkiego słownika niemiecko-polskiego* (1990) podkreślają w *Przedmowie*, że ich słownik kodyfikuje ponad 200.000 wyrazów, wyrażeń i zwrotów z zakresu języka niemieckiego XIX i XX wieku, w tym uwzględnia regionalizmy (przez co rozumieją także austriacyzmy i helwetyzmy), wyrazy potoczne i historyczne. Jedynie wydawnictwo Langenscheidt (2002) nie uwypukliło różnic w użyciu niemieczyny w krajach niemieckojęzycznych, chociaż w wydawanych słownikach jednojęzycznych, jak np. *Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (1998), podkreśla ponadregionalny charakter języka niemieckiego.

4. Wyniki ilościowe i badania jakościowe

Wyniki ilościowe prezentuję w dwóch tabelach (tab. 4. i tab. 5.) z uwzględnieniem podziału na liczbę wszystkich odszukanych w obrębie powyższego korpusu wyrazów austriackich i szwajcarskich oraz liczbę tych wyrazów spośród nich, które zostały oznaczone kwantyfikatorem (austr.) lub (A) bądź (szwajc.) lub (CH).

Autor lub redaktor słownika	AUSTRIACYZMY		HELWETYZMY	
	łącznie	z kwantyfikatorem	łącznie	z kwantyfikatorem
Chodera, J./ S. Kubica/ A. Bzdęga	35	17	30	16
Piprek, J./ J. Ippoldt	43	9	47	2
Walewski, S.	29	2	22	1
Wiktorowicz, J./ A. Frączek ¹¹	21	11	24	21

Tabela 4. Liczba badanych austriacyzmów i helwetyzmów w słownikach ogólnych (opracowanie własne)

Z powyższych danych liczbowych wynika, że zarówno austriacyzmy, jak i helwetyzmy o charakterze prawniczym są skodyfikowane w słownikach ogólnych w podobnych proporcjach. Zdziwienie budzić może jedynie fakt, że zazwyczaj niewiele z nich zostało zaopatrzonych w odpowiednie kwantyfikatory. Jedynie słowniki PWN (2010) oraz *Wiedzy Powszechnej* (2003) są tu wyjątkiem, gdyż ponad połowa leksemów z Austrii i Szwajcarii została w nich wyróżniona stosownym oznaczniakiem. Trudno wytłumaczyć, dlaczego autorzy tych słowników przy niektórych wyrazach nie zamieścili kwantyfikatorów, choć leksemów tych używa się przecież tylko w Austrii i/lub Szwajcarii. Oto kilka przykładów ze słownika wydawnictwa *Wiedza Powszechna* (2003): *Gegenstand* (przedmiot szkolny), *Mandatar* (poseł), *Kommassierung/Kommassation* (komasacja gruntów) w Austrii, *Advokat* (advokat), *Kinderzulage* (zasilek na dziecko), *Vortritt*

¹¹ Łączna liczba leksemów w największym słowniku PWN (800.000 haseł) z kwantyfikatorami (A) i (CH) wynosi 1195, w tym odpowiednio 635 austriacyzmów oraz 560 helwetyzmów (dane na podstawie zakładki Extras w wersji multimedialnej słownika).

(*pierwszeństwo przejazdu*) w Szwajcarii lub *Beilage* (załącznik do dokumentu), *Einvernahme* (przesłuchanie) w obu krajach niemieckojęzycznych. Podobnie trudno wytłumaczyć jest brak kwantyfikatorów (austr./szwajc.) w *Wielkim słowniku niemiecko-polskim* pod red. J. Pipreka/ J. Ippolda (1990) przy takich leksemach, jak np. *Einsprache* (sprzeciw), *Nominalwert* (wartość nominalna), *Spital* (szpital). Być może autorzy wyszli z założenia, że tych wyrazów używano jeszcze w XIX wieku na terenie Niemiec, a dziś traktuje się je już jako regionalizmy. Dla porównania w odniesieniu do kodyfikacji wyrazów z innych dziedzin życia, np. kulinariów, także i tu da się zauważyć brak konsekwencji leksykografów w ich oznaczaniu. Z 23 kulinariów austriackich, które weszły w Protokole Nr 10 na trwałe do leksykonu Unii Europejskiej, słownik J. Pipreka/ J. Ippolda (1990) odnotowuje jedynie dziesięć, z czego przy sześciu (*Karfiol*, *Kren*, *Erdäpfel*, *Obers*, *Ribisel*, *Topfen*) podano kwantyfikator (austr.), przy trzech (*Fisole*, *Marille*, *Weichsel*) nie podano go, a przy jednym (*Grammel*) wyjaśniono, że wyrazu używa się na południu Niemiec. Natomiast S. Walewski (2002) zasadniczo nie podaje kwantyfikatorów przy austriacyzmach i helwetyzmach, a jedynymi wyjątkami od tej reguły są wyrazy *Matura* (*matura*) i *Spital* (*szpital*).

Autor lub redaktor słownika	AUSTRIACYZMY		HELWETYZMY	
	łącznie	z kwantyfikatorem	łącznie	z kwantyfikatorem
Banaszak, B. (red.)	15	0	14	0
Brzeziński, W.	21	3	24	6
Kienzler, I. (2000)	26	2	41	3
Kienzler, I. (2004)	24	2	29	2
Köbler, G.	14	0	21	0
Kubalica, M.	69	0	25	0
Skibicki, W.	30	3	45	5

Tabela 5. Liczba badanych austriacyzmów i helwetyzmów w słownikach fachowych (opracowanie własne)

Zdecydowanie gorzej wygląda kwestia oznaczania kwantyfikatorami wyrazów specjalistycznych używanych w Austrii i Szwajcarii w niemiecko-polskich słownikach prawniczych. Leksykografowie wprawdzie kodyfikują tego typu wyrazy, ale zazwyczaj nie wyróżniają ich w jakikolwiek sposób. Jedynie W. Brzeziński (2004), I. Kienzler (2000, 2004) oraz W. Skibicki (1990) podają okazjnie kwantyfikatory, np. słownik W. Brzezińskiego (2004) – (A/CH): *Jus* (prawo), *Matura* (*matura*), *Maurant* (*maturzysta*), *Maurantin* (*maturzystka*), (CH): *Zivilstandsamt* (*urząd stanu cywilnego*); słownik I. Kienzler (2000) – *Einvernahme* (*austr. i szwajc. przesłuchanie przed sądem*), *Lokalauschein* (*austr. wizja lokalna, oględziny*); słownik W. Skibickiego (1990) – *Einvernahme* (*austr. i szwajc. przesłuchanie przed sądem*), *Obligationenrecht* (*szwajc. prawo zobowiązań*), *Advokat* (*szwajc. adwokat*), *Lokalauschein* (*austr. wizja lokalna, oględziny*), *Urnengang* (*szwajc. głosowanie powszechne*). Oprócz tego I. Kienzler (2000, 2004) w jednym przypadku zamiast podania kwantyfikatora i ekwiwalentu wprowadza objaśnienie *Bundesrat* (*nazwa rządu szwajcarskiego*). Przy tych samym terminach oznaczających odmienne instytucje w różnych krajach W. Brzeziński (2004: 128) podaje

ekwiwalenty i kwantyfikatory dla obydwu z nich, np. *Regierungsrat (CH)* – rząd kantonalny, *Regierungsrat (D)* – przewodniczący samorządu (D). Co więcej, W. Brzeziński (2004) podaje nawet wariantywne znaczenia dla tego samego helwetyzmu: *Regierungsrat (CH)* – rząd kantonalny, *Regierungsrat (CH)* – członek rządu kantonального. Podobną strategię eksplikacji stosuje I. Kienzler (2000: 116) w przypadku leksemu *Bundesrat*, który oznacza zarówno nazwę izby parlamentu federalnego złożonej z przedstawicieli krajów federalnych, jak i nazwę rządu szwajcarskiego.

Spoglądając jakościowo na wyniki przeprowadzonych badań, można wyprowadzić z nich następujące wnioski:

- w odniesieniu zarówno do słowników ogólnych, jak i specjalistycznych:
 - częstsza kodyfikacja rzeczowników niż innych części mowy;
 - brak charakterystycznych związków frazeologicznych z austriackimi i szwajcarskimi terminami specjalistycznymi;
 - brak kontekstów użycia austriacyzmów lub helwetyzmów;
- w odniesieniu do słowników specjalistycznych:
 - brak kwantyfikatorów w słownikach specjalistycznych wskazujących na proveniencję danego wyrazu lub niekonsekwentne wprowadzanie ich jedynie w odniesieniu do niektórych wyrazów;
 - brak podawania form wariantywnych w budowie wyrazu, np. szwajc.: *ankünden/ankündigen*;
 - brak podawania form wariantywnych w zapisie ortograficznym wyrazu, np. szwajc.: *von amtswegen* – niem./austr.: *von Amts wegen*; austr.: *Maturant* – szwajc.: *Maturand*; szwajc.: *beanständen* – niem. *beanstanden*;
 - podawanie dla terminu mającego różne znaczenie w różnych krajach ekwiwalentu właściwego tylko dla jednego kraju (odnotowano jedynie dwa przypadki w badanym korpusie, gdy takiego braku nie było, tzn. podano odpowiednie znaczenia);
 - błędne tłumaczenia, np. *Bezirksgericht* – sąd okręgowy (I. Kienzler 2004).

5. Dezyderaty dla leksykografii i translatoryki

Słowniki, zwłaszcza specjalistyczne, są jednym z podstawowych narzędzi w pracy każdego tłumacza. Przypomnijmy za R. Arntzem (2002: 30), iż poprawne opracowanie słownika prawniczego pod względem prawnym, językowym i metodologicznym stanowi ogromne wyzwanie, gdyż wymaga porównywania znaczenia i funkcji często bardzo skomplikowanych i nieprzystających do siebie pojęć oraz terminów języka źródłowego i docelowego¹². Niektórzy badacze, np. G.-R. de Groot (1999: 214) i Ch. Schmidt-König (2005: 244), stoją na stanowisku, że przy opracowywaniu dwujęzycznego słownika prawniczego należy ograniczyć się wyłącznie do dwóch systemów prawa. Moim zdaniem uzasadnione jest jednak uwzględnienie większej liczby systemów prawnych, o ile wyraźnie zaznaczy się w słowniku, do jakiego systemu prawnego ekwiwalent się odnosi. Ch. Schmidt-König (2005: 245) uważa, że wzorcowy bilingwalny

¹² O nieprzystawalności systemów prawnych poszczególnych krajów i jej konsekwencjach dla leksykografii terminologicznej wspominają P. Sandrini (1996: 197) oraz R. Arntz/ H. Picht/ F. Mayer (2004: 206).

słownik prawniczy powinien obejmować także przykłady użycia poszczególnych terminów, odniesienia do tekstów ustaw, definicje, a nawet stopień ekwiwalencji oferowanych propozycji translatorskich.

W oparciu o powyższe zalecenia naukowców oraz na podstawie przeprowadzonych przeze mnie badań chciałbym wysunąć następujące dezyderaty wynikające z pluricentryzmu języka niemieckiego:

1. Opracowanie odrębnych dwujęzycznych słowników specjalistycznych dla austriackiej i szwajcarskiej odmiany języka niemieckiego.
2. Ulepszenie dwujęzycznych słowników ogólnych poprzez zwiększenie liczby leksemów i zwrotów pochodzących z Austrii oraz Szwajcarii i odpowiednie oznaczenie wszystkich z nich.
3. Uwzględnianie zjawiska pluricentryzmu w kształceniu akademickim przyszłych germanistów.
4. Podkreślanie zjawiska pluricentryzmu językowego w podręcznikach akademickich.
5. Wykorzystywanie autentycznych tekstów specjalistycznych z różnych krajów niemieckojęzycznych w kształceniu kandydatów na tłumaczy przysięgłych.
6. Organizowanie seminariów dla tłumaczy pisemnych i ustnych, które byłyby poświęcone różnym problemom dotyczącym odmian języka niemieckiego.

Wierzę, że powyższe dezyderaty wywołają dyskusję w środowisku naukowym, a ich implementacja przyczyni się do podniesienia jakości pracy tłumaczy przysięgłych w Polsce.

Bibliografia

- Ammon, U. (1995), *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten*. Berlin etc.
- Ammon, U. (1998), *Plurilingualität oder Pluriarealität? Begriffliche und terminologische Präzisierungsvorschläge zur Plurizentrität des Deutschen – mit einem Ausblick auf ein Wörterbuchprojekt*, (w:) E. Patocka (red.), *Deutsche Sprache in Raum und Zeit. Festschrift zum 60. Geburtstag von Peter Wiesinger*. Wien, 313–322.
- Arntz, R. (2002), *Zwischen Terminologievergleich und Rechtsvergleich: Das Rechtswörterbuch*, (w:) MDÜ 6, 27–32.
- Arntz R./ H. Picht/ F. Mayer (2004), *Einführung in die Terminologiearbeit*. Hildesheim.
- Clyne, M.G. (1992), *German as a Pluricentric Language*, (w:) M.G. Clyne (red.), *Pluricentric Languages. Different Norms in Different Countries*. Berlin etc., 117–147.
- Clyne, M.G. (1995), *The German Language in a Changing Europe*. Cambridge.
- Dargiewicz, A. (2004), *DACH-Länder und eine deutsche Sprache? Die sprachliche und kulturelle Besonderheit des Österreichischen*, (w:) Z. Nowożenowa/ G. Lisowska (red.), *Wschód-Zachód. Dialog języków i kultur w kontekście globalizacji*. Słupsk, 20–29.
- de Cillia, R. (2006), *Varietätenreiches Deutsch. Deutsch als plurizentrische Sprache und DaF-Unterricht*, (w:) H.-J. Krumm/ P. Portmann-Tselikas (red.), *Begegnungssprache Deutsch – Motivation, Herausforderung, Perspektiven*. Innsbruck etc., 51–65.

- de Groot, G.-R. (1999), *Zweispachige juristische Wörterbücher*, (w:) P. Sandrini (red.), Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache. Tübingen, 203–227.
- Firyn, S. (2010), *Österreichische Standardlexik im „Duden. Universalwörterbuch“, „Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache“, „Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache“ sowie in der älteren und neueren Ausgabe des „Handwörterbuchs Deutsch-Polnisch“ von Jan Chodera, Stefan Kubica und Andrzej Bzdęga*, (w:) L. Zieliński et al. (red.), *Deutsche und polnische Lexikographie nach 1945 im Spannungsfeld der Kulturgeschichte*. Frankfurt a. M. etc., 219–232.
- Firyn, S. (2012), *Regionalizmy w przekładzie na podstawie tłumaczeń niemiecko-polskich*, (w:) *Rocznik Przekładoznawczy* 7, 51–64.
- Graf, M.H./ M.M. Glauninger (2009), *Dialektale Aspekte der deutschen Fußballsprache in Österreich und der Schweiz*, (w:) A. Burkhardt/ P. Schlobinski (red.), *Flickflack, Foul und Tsukahara. Der Sport und seine Sprache*. Mannheim etc., 133–142.
- Graf M.H./ M.M. Glauninger (2010), *Österreichischer und schweizerdeutscher Fußball-Jargon im Spiegel charakteristischer Wörter und Wendungen*, (w:) *Der Deutschunterricht* 62/3, 66–75.
- Krzysztoforska-Weisswasser, Z. (1994), *Mustersammlung österreichischer Dokumente und Schriftstücke für Gerichtsdolmetscher*. Warszawa.
- Kubacki, A.D. (2011), *Austriacki język prawa – z doświadczeń tłumacza*, (w:) *Komunikacja specjalistyczna* 4, 212–224.
- Kubacki, A.D. (2012), *Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. Warszawa.
- Kubacki, A.D. (2014), *Pluricentryzm w niemieckim języku standardowym i specjalistycznym*, (w:) *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication* 17, 163–181.
- Kubacki, A.D. (2015), *Wybór dokumentów austriackich dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych*. Chrzanów.
- Lang, E. (2010), *Plurizentrik als Übersetzungsproblem*, (w:) I. Bartoszewicz et al. (red.), *Germanistische Linguistik extra muros – Aufforderungen*. Linguistische Treffen in Wrocław 5. Wrocław–Dresden, 197–203.
- Muhr, R. (1991), *Sprachnormen in Österreich und anderswo. Zur sprachlichen Identität der Österreicher und zur Bestimmung von Standardsprachen in plurizentrischen Sprachen*, (w:) *Znanstvena Revija* 1,3. Akten des jugoslawisch-österreichischen Germanistentreffens im Rahmen der Alpen Adria vom 11.–13.11.1989 an der Pädagogischen Fakultät der Universität Maribor. Maribor, 73–77.
- Muhr, R. (1997), *Zur Terminologie und Methode der Beschreibung plurizentrischer Sprachen und deren Varietät am Beispiel des Deutschen*, (w:) R. Muhr/ R. Schrodtt (red.), *Österreichisches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa. Empirische Analysen*. Wien, 40–67.
- Muhr, R. (2003), *Die plurizentrischen Sprachen Europas – ein Überblick*, (w:) E. Gugenberger/ M. Blumberg (red.), *Vielsprachiges Europa. Zur Situation der regionalen Sprachen von der iberischen Halbinsel bis zum Kaukasus*. Frankfurt a. M. etc., 191–231.
- Muhr, R. (red.) (2012), *Non-Dominant Varieties of Pluricentric Languages. Getting the Picture*. Frankfurt a. M. etc.

- Paluszek, K. (2014a), *Tak samo czy inaczej? – terminologia języka prawnego w Niemczech i Austrii*, (w:) Monitor Prawniczy 7. Dodatek specjalny, 29–33.
- Paluszek, K. (2014b), Die Besonderheiten der österreichischen Rechtssprache, (w:) Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication 19, 27–48.
- Pollak, W. (1994), *Österreich und Europa: sprachkulturelle und nationale Identität*. Wien.
- Protokoll Nr. 10 über die Verwendung österreichischer Ausdrücke der deutschen Sprache im Rahmen der Europäischen Union. Anhang zur Beitrittsakte zum österreichischen Beitritt zur EG*, (w:) EU-Beitrittsvertrag. BGBl. 1995/45:2544.
- Radzik, A. (2007), *Die regionalen Varietäten des Deutschen im fremdsprachlichen und muttersprachlichen Unterricht*, (w:) D. Werbińska/ B. Widawska (red.), Wschód–Zachód. Dialog kultur. Tom II. Studia na literaturę i językiem. Słupsk, 202–207.
- Radzik, A. (2012), *Die nationalen Standardvarietäten des Deutschen und interkulturelle Kompetenz im DaF-Unterricht*, (w:) B. Benišková (red.), Interkulturalität in Sprache, Literatur und Bildung. Pardubice, 14–22.
- Rozporządzenie WE nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21 kwietnia 2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych.
- Sandrini, P. (1996), *Terminologiarbeit im Recht. Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. Wien.
- Schmidt-König, Ch. (2005), *Die Problematik der Übersetzung juristischer Terminologie*. Münster.
- Szulc, A. (1999), *Odmiany narodowe języka niemieckiego. Geneza – rozwój – perspektywy*. Kraków.
- Szulc, A. (2005), *Niemiecki język standardowy – od pozornej jedności do realnego pluricentryzmu*, (w:) Przegląd Uniwersytecki 3, 25–27.
- Utri, R. (2010), *Gibt es dialektale Fachsprachen? Erörterungen am Beispiel des Donauschwäbischen*, (w:) Komunikacja specjalistyczna 2, 156–165.
- Utri, R. (2012a), *Die regionale Vielfalt des Deutschen als Kulturrealität am Beispiel des Österreichischen Deutsch*, (w:) G. Pawłowski et al. (red.), Mensch – Sprachen – Kulturen. Warszawa, 409–422.
- Utri, R. (2012b), *...und das Wort ward weit verbreitet – einige Anmerkungen zur Legitimierung der Plurizentrität des Deutschen unter besonderer Berücksichtigung der österreichischen Schibboleths*, (w:) I. Bartoszewicz et al. (red.), Im Anfang war das Wort, Reihe Linguistische Treffen in Wrocław 8. Wrocław–Dresden, 321–329.
- Utri, R. (2013a), *Austrian languages for special purposes*, (w:) Lingwistyka Stosowana/ Applied Linguistics/ Angewandte Linguistik 7, 165–177.
- Utri, R. (2013b), *Standardsprache und Plurizentrik – am Beispiel des Österreichischen Deutsch*, (w:) Zeitschrift des Verbandes Polnischer Germanisten 2, 29–42.
- Utri, R. (2014a), *Die Plurizentrität der Sprachen – Geschichte, derzeitiger Stand, Ausblicke*, (w:) Germanica Wratislaviensia 139, 335–346.
- Utri, R. (2014b), *Die Plurizentrität der deutschen Sprache(n) im Lichte der anthropozentrischen Theorie der menschlichen Sprachen*, (w:) Kwartalnik Neofilologiczny 4, 677–694.

Słowniki

- Ammon, U. et al. (red.) (2004), *Variantenwörterbuch des Deutschen. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol*. Berlin etc.
- Banaszak, B. (red.) (2005), *Słownik prawa i gospodarki. Tom II niemiecko-polski*. Warszawa.
- Bickel, H./ Ch. Landolt (2012), *Schweizerhochdeutsch, Wörterbuch der Standardsprache in der deutschen Schweiz*. Berlin etc.
- Bigler, I. (1987), *Unser Wortschatz, Schweizer Wörterbuch der deutschen Sprache. Mit einem umfassenden Textteil zu Wortgebrauch und Grammatik*. Zürich.
- Brockhaus Enzyklopädie 2002 digital*. München.
- Brzeziński, W. (2004), *Wielki słownik ekonomiczno-prawniczy niemiecko-polski, polsko-niemiecki*. Gdynia.
- Chodera, J./ S. Kubica/ A. Bzdęga (2003), *Podręczny słownik niemiecko-polski*. Warszawa.
- Duden (2011), *Deutsches Universalwörterbuch*. 7. Auflage. Berlin etc.
- Ebner, J. (2013), *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch*, 4. völlig überarbeitete Auflage. Berlin etc.
- Fussy, H./ U. Steiner (red.) (2006), *Österreichisches Wörterbuch*. 40., neu bearbeitete Auflage. Wien.
- Götz, D./ G. Haensch/ H. Wellmann (red.) (1998), *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Das einsprachige Wörterbuch für alle, die Deutsch lernen*. Berlin etc.
- Kienzler, I. (2000), *Słownik prawniczo-handlowy niemiecko-polski*. Janki k. Warszawy.
- Kienzler, I. (2004), *Słownik terminologii gospodarczej. Bankowość, Finanse, Prawo niemiecko-polski, polsko-niemiecki*. Warszawa.
- Kilian, A. (2002), *Słownik języka prawniczego i ekonomicznego. Tom II niemiecko-polski*. Warszawa.
- Kilian, A./ A. Kilian (2014), *Słownik języka prawniczego i ekonomicznego niemiecko-polski*. 3. wydanie. Warszawa.
- Köbler, G. (2001), *Rechtswörterbuch; Deutsch-polnisches und polnisch-deutsches Rechtswörterbuch für jedermann*. München.
- Kozieja-Dachterska, A. (2006), *Großwörterbuch der Wirtschafts- und Rechtssprache Deutsch-Polnisch. Band I*. Warszawa.
- Kubalica, M. (red.) (1995), *Słownik prawniczy niemiecko-polski*. Warszawa.
- Markhardt, H. (2006), *Wörterbuch der österreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie*. Frankfurt a. M. et al.
- Metzger, P. (2005), *Schweizerisches juristisches Wörterbuch einschliesslich Versicherungsrecht mit Synonymen und Antonymen*. Basel etc.
- Meyer, K. (2006), *Schweizer Wörterbuch. So sagen wir in der Schweiz. Mit einem Beitrag von Hans Bickel*. Frauenfeld etc.
- Piprek, J./ J. Ippoldt (red.) (1990), *Wielki słownik niemiecko-polski*. Warszawa.
- Skibicki, W. (1990), *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej niemiecko-polski*. Warszawa.
- Walewski, S. (red.) (2002), *Duży słownik polsko-niemiecki, niemiecko-polski*. Berlin etc.
- Wiktorowicz, J./ A. Frączek (red.) (2010), *Wielki słownik niemiecko-polski*. Warszawa.
- Wiktorowicz, J./ A. Frączek (red.) (2010), *Wielki multimedialny słownik niemiecko-polski, polsko-niemiecki*. Warszawa [pendrive 2 GB].